

Юшко С. В. Формування доходів бюджетів місцевого самоврядування: оцінка змін, зумовлених реалізацією реформи децентралізації в Україні в довоєнний період / С.В. Юшко // Фінанси України. – 2025. – № 9. – С. 88 – 108.

Охарактеризовані зміни у стані формування доходів місцевих бюджетів (з прицільним акцентом на бюджети територіальних громад), які відбулися у рамках реалізації в Україні реформи децентралізації у період 2015-2021 рр. Розраховано обсяги втрат та отриманих додаткових доходів бюджетами унаслідок впроваджених змін. Описано законодавчо закарбовані чинним законодавством способи, що дозволяють зберігати бюджетні доходи від інфляційного знецінення.

Продемонстровано, що реалізовані у рамках реформи децентралізації, покликані посилити самостійність та фінансову спроможність територіальних громад: здатність забезпечувати виконання органами місцевої влади своїх повноважень, утримувати інфраструктуру, задовольняти потреби жителів у якісних публічних послугах.

Ключові слова: децентралізація, місцеве самоврядування, територіальна громада, доходи бюджету, бюджетно-податкове законодавство.

Розширена анотація (**наступна сторінка**)

З'ясовано, що в період з 2015 по 2020 роки внаслідок запровадженої в Україні реформи децентралізації відбулися суттєві зміни у бюджетно-податковому законодавстві, що вплинули на формування доходів місцевих бюджетів, серед яких: запровадження нових обов'язкових платежів (припинення практики справляння окремих обов'язкових платежів), перегляд об'єктів оподаткування, податкових ставок та інших елементів податків і зборів, зміна пропорцій розподілу обов'язкових платежів між бюджетами.

Продemonстровано, що за період з 2014 по 2021 рік реальне зростання доходів бюджетів місцевого самоврядування склало 38 %, що свідчить про дійсне нарощування доходів територіальних громад. Не зважаючи на те, що найбільш вагомими законодавчі зміни запрацювали з 2015 р., протягом усього перехідного періоду (2015-2020 рр.) відбувалася їх подальша трансформація, що, безумовно, впливало на стан формування доходів бюджетів місцевого самоврядування. Недопущення втрат бюджетних доходів, їх інфляційного знецінення забезпечене законодавцем завдяки систематичному перегляду розмірів податкових ставок (переважно в частині платежів, що стягуються з використанням специфічних фіксованих ставок), індексації грошової оцінки земельних ділянок, перегляду розмірів мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму, як вихідних показників для обчислення окремих обов'язкових бюджетних платежів.

Наголошено, що зростання доходів бюджетів місцевого самоврядування протягом 2014 – 2021 рр. обумовлено значною мірою реалізацією реформи децентралізації в Україні та обумовленим цим щорічним збільшенням кількості утворюваних територіальних громад. Отримання нового статусу – об'єднаної територіальної громади – гарантувало таким громадам (переважно громадам, які утворювалися на базі сільських, селищних та міських (районного значення) рад) додаткові надходження до їх бюджетів. Продemonстровано, що основною додатковою преференцією був податок на доходи фізичних осіб: саме завдяки даному платежу доходи новоутворюваних громад зростали найбільше. Окрім того, норма про переорієнтацію частини зазначеного податку до бюджетів територіальних громад з моменту їх утворення діяла від самого початку реформи. Показано, що у 2018 – 2020 рр. потенційний перелік додаткових доходів для новоутворюваних громад було розширено новими складовими (рентна плата за користування надрами для видобування нафти, природного газу, газового конденсату, бурштину, рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів у частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування), які, щоправда, були загалом менш фіскально значимими та стосувалися, враховуючи їх природу, обмеженого переліку бенефіціарів.

Наголошено, що громади, утворювані на базі міст обласного значення, отримували значно менші зиски від об'єднання: бюджети зазначених міст були

одержувачами відповідних надходжень як до, так і після утворення нової громади. Додаткові доходи за фактом формування територіальної громади забезпечувалися виключно за рахунок приєднаних до бюджету міста обласного значення відповідних сільських, селищних чи міських (міст районного значення) бюджетів. Показано, що вигодонабувачем за зазначеними надходженнями, зібраними на території сільських, селищних та міських (районного значення) рад до моменту утворення ними об'єднаних територіальних громад, виступали відповідні районні бюджети. Продемонстровано, що прискорення процесів формування громад призводило до щорічного зростання доходів бюджетів місцевого самоврядування за одночасних щорічних втрат доходів (у відповідній частині) районними бюджетами, що зрештою завершилося мінімізацією частки останніх у структурі доходів місцевих бюджетів.

Продемонстровано, що з 2021 р. формування бюджетів територіальних громад відбувається за єдиними правилами та нормативами (незалежно від їх статусу – сільські, селищні, міські), особливості закарбовані лише у частині наповнення доходами столичного бюджету. Наголошено, що основними складовими доходів бюджетів територіальних громад за результатами проведеної реформи є податок на доходи фізичних осіб та місцеві податки і збори, серед яких найбільш значимими є плата за землю та єдиний податок. Зроблено висновок, що зростання частки місцевих податків і зборів у структурі бюджетних доходів є загалом позитивним моментом та свідчить про посилення автономії та фінансової незалежності територіальних громад. Показано, що у ході реформування територіальні громади отримали також додаткові джерела доходів, зокрема роздрібний акцизний податок, частину акцизного податку на пальне, окремі надходження від рентної плати, що до реформи були переважно привілеєм державного бюджету тощо.

Акцентовано увагу на тому, що зміни, реалізовані у рамках реформи децентралізації, покликані посилити самостійність та фінансову спроможність територіальних громад: здатність забезпечувати виконання органами місцевої влади своїх повноважень, утримувати інфраструктуру, задовольняти потреби жителів у якісних публічних послугах. Наголошено на формуванні реформою окремих передумов задля цього: зростання дохідної бази бюджетів місцевого самоврядування, збільшення частки власних ресурсів, у т.ч. сформованих за рахунок місцевих податків і зборів, перехід переважно до прямих (минаючи посередників) фінансових взаємовідносин з центральним урядом, що не лише посилило прозорість у формуванні бюджетних коштів, а й надало цьому процесові ознак стабільності та гарантованості.

Зроблено висновок, що подальше становлення місцевого самоврядування вимагає обґрунтованішого співвідношення між обсягами розподілених між

рівнями влади повноважень та наявних для їх реалізації фінансових ресурсів, гарантування центральною владою стабільності бюджетно-податкового законодавства, удосконалення системи міжбюджетних відносин, у т.ч. в частині фінансового вирівнювання податкоспроможності територій.

Повний текст статті доступний за посиланням: – Режим доступу:
<https://finukr.com.ua/index.php/journal/article/view/167/161>